

Geen uitverkoop van kerken te verwachten

Normaal gaan in de eerste maand van 2014 de nieuwe meerjarenplannen voor de kerkfabrieken van start. De Vlaamse overheid vroeg dit keer ook om een toekomstvisie over het gebruik en over her- en nevenbestemming van de parochiekerken. Het resultaat is niet zo eenduidig. Veel fusies van parochies of herbestemmingen zijn er niet te verwachten, al wordt er wel duchtig getimmerd aan andere, grotere structuren voor de plaatselijke pastoraal.

EEN GROOT BEDRIJF IN HERSTRUCTURERING

Kort door de bocht waren ze, de sensationele titels waarmee sommige kranten recentelijk uitpaktten. „Schaalvergroting binnen Kerk. Van 1.800 naar 400 Vlaamse parochies”, klonkt het bijvoorbeeld. De bijbehorende artikels wisten bovendien niet te vatten hoe vandaag, wat betreft de herstructurering van parochies, twee bewegingen door elkaar lopen. De visie van de Kerk evolueert evenzeer als die van de overheid. Beide hebben wel degelijk een weerslag op het parochielandschap, maar de uitkomst is voorsnog niet duidelijk.

Jan Jaspers is directeur van het departement Onroerend Kerkelijk Erfgoed van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC), dat door Vlaams minister Geert Bourgeois (N-VA) werd aangeduid als expertisecentrum voor de toekomst van de parochiekerken. Hij legt ons uit wat de twee dynamieken inhouden. „Vooreerst is er de pastorale hertekening die aan de gang is in alle Vlaamse bisdommen”, zegt hij. „Aan de basis liggen het dalend aantal priesters en

„Er zal geen vloedgolf van herbestemmingen komen. Tien procent op termijn acht ik al zeer hoog”

de krimpende draagkracht van parochiegemeenschappen. De bisdommen werken aan schaalvergroting, maar kiezen vooral voor tussenstructuren die overal andere namen krijgen: federaties, dekenaten of pastorale eenheden. Echte fusies tussen parochies liggen moeilijker, ook louter praktisch. Er zullen dus niet zo heel snel veel parochies worden afgeschaft.”

Toch stelt Jaspers vast dat de discussie over de toekomst van de parochiekerken het voorbije jaar in een stroomversnelling terecht kwam. Dat kwam zowel door wat er in de bisdommen gebeurt, als door de conceptnota van Geert Bourgeois uit 2011 en het daaropvolgende gewijzigde decreet op de kerkfabrieken. Dat vraagt dat de kerkfabrieken aan de meerjarenplannen 2014-

2019 een toekomstvisie toevoegen, een parochiekerkenplan. „Er verandert wat in de geesten en het is de verdienste van de minister dat hij die discussie op een breder maatschappelijk niveau tilde”, meent Jaspers.

„Plaatselijk merken we diverse snelheden”, vervolgt hij. „Nog niet overal zijn er duidelijke pastorale plannen, terwijl op enkele andere plaatsen wel radicale keuzes worden gemaakt. Het is wel duidelijk dat we evolueren naar ongeveer vierhonderd gemeentelijke structuren, versta één kerkbestuur per gemeente. In grotere steden zullen het er meer zijn. Maar logisch is dat de pastoraal prioritair is. Welke infrastructuur is er nodig voor de uitvoering van het pastorale plan? Dat is de juiste vraag.”

Ondertussen moesten de kerkbesturen de voorbije maanden wel de meerjaren-

plannen voor de periode 2014-2019 opstellen en laten goedkeuren door de gemeenteraden. Die plannen bevatten immers ook de begroting van de kerkfabrieken, de verwachte inkomsten en uitgaven en tekorten.

Jan Jaspers: „In de week vóór Kerstmis was er in 31 van de 308 gemeenten een meerjarenplan goedgekeurd, wat ongeveer tien procent is. Ongetwijfeld volgen er de komende weken nog. Omdat er geen registratieplicht is voor de parochiekerkenplannen, komen we de resultaten enkel onrechtstreeks te weten. Sommige gemeenteraadsleden wensten misschien al te voortvarend mee te beslissen over het aantal en het eventuele hergebruik van parochiekerken, maar een gemeente mag niet zelf bepalen hoeveel kerken er overblijven. Dat moet altijd in overleg gebeuren met de kerkelijke overheid.”

„De timing was krap, maar dat wist nagenoeg iedereen”, evalueert Jaspers de huidige toestand. „Vergelijk het met de her-

structurering van een groot bedrijf. Het is een ingewikkelde materie. Een parochiekerk kan bijvoorbeeld eigendom zijn van een gemeente, van een kerkfabriek of van een religieuze orde. Het proces loopt niet eenduidig. In Genk kocht de gemeente onlangs nog twee parochiekerken aan om ze als dusdanig te laten voortbestaan. Een gemeente is vaak beter af met een kerkgebouw met een functie voor de eredienst die onderhouden wordt door vrijwilligers, dan met een dat ze moet herinrichten.”

Herbestemming van parochiekerken was lang onbespreekbaar. Stilaan verandert dat, al is er meer openheid voor nevenbestemmingen. Jaspers vermoedt dat, zodra de pastorale plannen klaar zijn, er wel degelijk parochiekerken zullen worden afgestoten. „Maar anders dan in Nederland of Duitsland zal er bij ons geen vloedgolf van herbestemmingen komen. Tien procent op termijn acht ik al zeer hoog. De bereidheid bestaat, maar er is ook een goed plan nodig, een partner en geld. Met veel beschermde kerkgebouwen, zo'n 38 procent van het totale aantal, doe je ook niet zomaar wat je wil. Ik zie daarom heil in de nieuwe regelgeving die grondig onderzoek mogelijk maakt over hoe een her- of nevenbestemming van een kerk kan gebeuren.”

Het CRKC wil bovenal de waardering van het kerkgebouw in de schoot van de gemeenschap, bijvoorbeeld als toegankelijke stilteplek, bevorderen en daarnaast de lopende processen begeleiden. „Tegelijkertijd moeten we bekommerd blijven om de kerkbesturen zelf. Hoelang houden zij het nog vol?”

Erik DE SMET

Herbestemming van kerken is ook in Vlaanderen niet meer onbespreekbaar. Hier de Sint-Gertrudis, nu een dorpswoning, in het Nederlandse Heerle. © CRKC

DE MINISTER BESLIST NIET

Met zijn conceptnota *Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk* bracht Vlaams minister voor Binnenlands Bestuur en Onroerend Erfgoed Geert Bourgeois (N-VA) in 2011 het dossier in beweging. „We beschikken over meer dan 1.800 parochiekerken”, verduidelijkt de minister zijn motieven. „Die kerken hebben een blijvende waarde. Daarom vroeg ik alle kerkfabrieken en lokale besturen om een visie uit te tekenen op de toekomst die zij zien voor hun parochiekerken. Moeten alle parochiekerken in hun huidige vorm worden behouden voor de eredienst? Is het mogelijk om ook andere socio-culturele activiteiten in de kerk onder te brengen? Zijn er kerken die misschien niet langer voor de eredienst in aanmerking worden genomen? Niets is zo slecht als een leegstaande kerk of een kerk die amper wordt gebruikt. Dat leidt tot verval en ondermijnt het draagvlak van de samenleving om zorg te dragen voor deze belangrijke gebouwen.”

Minister Bourgeois gaf alle overheden de opdracht om de meerjarenplannen degelijk voor te bereiden. Hoe evalueert hij de spanningen? „Voor alle duidelijkheid: het gaat hier niet om een wedstrijd ‘om te meest kerken herbestemmen’”, antwoordt hij. „Ik riep op om op een actieve manier na te denken over de toekomst van de kerkgebouwen. Ik stel vandaag vast dat er een hele weg is afgelegd, zowel door de kerkfabrieken en de lokale besturen als door de kerkelijke overheden. Er is in ons land een

scheiding tussen Kerk en Staat, maar wel een scheiding die berust op een positieve waardering van het geloof. Vanuit de vaststelling dat het geloof een positief maatschappelijk effect heeft, biedt de overheid ondersteuning.”

„In dit dossier betekent dat concreet dat het niet aan de minister is om te beslissen wat er met een kerk moet gebeuren”, vervolgt Bourgeois. „De geloofsgemeenschap zelf is aan zet. Zij moet beslissen hoe zij met het patrimonium wil en kan omgaan en overlegt daarover met het gemeentebestuur. Voor bepaalde beslissingen is ook de goedkeuring vereist van de hogere kerkelijke overheden.”

De minister beslist dus niet, maar oefent een ondersteunende functie uit, bijvoorbeeld door middel van premies voor de restauratie van zowel beschermde als niet-beschermde kerken, sinds 2009 respectievelijk 122.453.708 euro en 22.596.623 euro.

„Aan het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur gaf ik ook de opdracht om de kerkfabrieken te ondersteunen bij de uitwerking van de meerjarenplannen, onder meer door de opmaak van een inventaris en de begeleiding van proefprojecten”, besluit minister Bourgeois. „Op het vlak van financiering zullen er in de toekomst ook subsidies mogelijk zijn voor werken die nevenbestemmingen van kerken mogelijk maken en voor studies over een herbestemming. In die gevallen wordt dertig procent van de kosten gesubsidieerd.” (EDS)

DE NIEUWE GELOOFSGEMEENSCHAP STAAT CENTRAAL

Het dekenaat Zottegem bestaat uit twaalf vooral landelijke parochies en telt 25.000 inwoners. Er is nog wekelijks een eucharistieviering in elke kerk. Het plan voor de toekomst van de Kerk en

de kerkgebouwen, dat het dekenaat opstelde op vraag van het bisdom Gent en in opvolging van de conceptnota van Vlaams minister Geert Bourgeois (N-VA), voorziet wel een vermindering van het aantal eu-

charistievieringen, maar stelt dat tegen 2020 geen enkele kerk volledig aan de eredienst onttrokken wordt. Nadien zal dat wellicht voor enkele kerken het geval zijn.

„De klemtoon in het dekenale plan ligt niet op het aantal kerkgebouwen, wel op de organisatie van de nieuwe parochie”, benadrukt deken Hans Vandenhollen. „Stapsgevoels evolueren we naar één vitale geloofsgemeenschap met een enkele pastorale ploeg en secretariaat. De dekenale centrumkerk wordt dan de parochiekerk, waar gelovigen samenkomen en eucharistie vieren. Met een kleine groep gelovigen, soms bijvoorbeeld zonder misdienaar of cantor, kun je dat moeilijk nog verzorgd doen. Ik merk overigens dat almaar meer gelovigen mee in die richting denken.”

Het plan beschrijft een aanpak in verschillende fasen. Het dekenaat werd in drie sectoren verdeeld, die elk in twee kerken een eucharistieviering tijdens het weekend behouden. „In de zes kerken waar dat niet langer het geval is, kunnen wel gebedsvieringen op weekdays, doopsels, huwelijken of uitvaarten plaatsvinden”, zegt de deken. „Er wordt ook gezocht naar zinvolle nevenbestemmingen.”

Op termijn zou het aantal eucharistievieringen nog halveren, mede afhankelijk van het aantal actieve priesters in de parochies

van het dekenaat. Dat zijn er vandaag vier. Pastoor-deken Vandenhollen heeft zelf zes parochies, een medepastoor staat hem bij.

Uiteraard is het niet altijd makkelijk om meningsverschillen te overbruggen. „Dat ik zelf uit de streek afkomstig ben, helpt”, glimlacht Vandenhollen. „Ik ken veel mensen en gevoeligheden en dat bespaarde me tijd. Vooraf samenbrengen, bijvoorbeeld door koren samen te laten zingen, helpt spanningen te voorkomen. De samenwerking die al groeiende onder mijn voorganger

„Respect voor meningen mag geen alibi zijn voor behoudsgezindheid”

en in de drie parochies waar ik eerder pastoor was, breidt zich stilaan uit.”

„Respect voor meningen en het tempo waarop mensen evolueren, mag geen alibi zijn voor behoudsgezindheid”, vervolgt hij. „Je moet hen meenemen in een missionaire beweging die ook inzet op initiatie en verkondiging. Initiatieven zoals het Wegproject, helpen om het geloof te herontdekken. Ongeveer vijftien mensen volgen het hier jaarlijks.”

„Communicatie is belangrijk”, besluit Vandenhollen. „Ons dekenale plan werd voorbereid in gesprekken met de stuurgroep, parochieploegen, dekenale conferentie en kerkfabrieken. Ook de verstandhouding met het stadsbestuur is goed.”

Nicole LEHOUCQ

Deken Hans Vandenhollen: „Het gaat om meer dan het kerkgebouw. Barometers voor een vitale geloofsgemeenschap zijn authentieke liturgie, diaconie en verkondiging.” © Kristof Ghyselincx